

აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება ადამიანის უფლებათა ევროპის კონვენციისა და საქართველოს კანონმდებლობის მიხედვით

კონსტანტინე კორკელია*

1. შესავალი

აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლება გახდა ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალური საკითხი, რომელმაც საზოგადოებრივი დისკუსია გამოიწვია საქართველოში: ერთი მხრივ, აღნიშნავენ, რომ რელიგიის თავისუფლება არ არის სათანადოდ დაცული შესაბამისი ნორმატიული ბაზის არარსებობის გამო; მეორე მხრივ, მიუთითებენ, რომ საქართველოს კანონმდებლობა ითვალისწინებს საკმარისად ეფექტიან ნორმატიულ ბაზას, მაგრამ არის ხარვეზები კანონმდებლობის პრაქტიკულ განხორციელებაში.

ამ სტატიის მიზანია განხილვა საქართველოს კანონმდებლობისა, რომელიც აწესრიგებს რელიგიის თავისუფლების უფლებას, ადამიანის უფლებათა ევროპის კონვენციის სტანდარტებთან შესაბამისობის თვალსაზრისით. მასში განიხილება, უზრუნველყოფს თუ არა მოქმედი ნორმატიული ბაზა სათანადო გარანტიებს რელიგიის თავისუფლების უფლების დაცვისათვის და საჭიროა თუ არა მისი გაუმჯობესება, ადამიანის უფლებათა ევროპის კონვენციისა და ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალთან საქართველოს კანონმდებლობისა და პრაქტიკის შესაბამისობაში მოყვანის მიზნით.

2. ევროპის კონვენცია და მისი განმარტება

ადამიანის უფლებათა ევროპის კონვენციით გათვალისწინებული სტანდარტების ანალიზისათვის ამოსავალი წერტილია კონვენციის მე-9 მუხლი, რომლის თანახმად:

„1. ყველას აქვს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლება; ეს უფლება მოიცავს რელიგიის ან მრწამსის შეცვლის თავისუფლებას და თავისუფლებას როგორც მარტომ, ისე სხვებთან ერთად და საჯაროდ ან კერძოდ, გამოავლინოს თავისი რელიგია ან მრწამსი აღმსარებლობით, სწავლებით, რიტუალების შესრულებითა და დაცვით;

2. რელიგიის ან მრწამსის გამოვლინების თავისუფლება ექვემდებარება მხოლოდ ისეთ შეზღუდვებს, რომლებიც გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, საზოგადოებრივი წესრიგის, ჯანმრთელობის, ზნეობის ან სხვათა უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვისათვის“.

აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლება განეკუთვნება ძირითად უფლებებს, რომელთა გარეშე სამართლის უზენაესობაზე დაფუძნებული დემოკრატიული სახელმწიფო არ შეიძლება არსებობდეს. ევროპის კონვენციის მე-9 მუხლი შედგება ორი პუნქტისაგან: 1-ლი პუნქტი უზრუნველყოფს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლებას; მე-2 პუნქტი ითვალისწინებს გარკვეულ შეზღუდვებს ამ უფლების მიმართ. ეს შეზღუდვები უნდა იყოს კანონით გათვალისწინებული, აუცილებელი დემოკრატიულ

* „ჯეპლაკის“ ექსპერტი სამართლებრივ საკითხებში.

სტატიები

საზოგადოებაში და ისინი შეიძლება დადგინდეს მხოლოდ ერთ-ერთი კანონიერი მიზნის მისაღწევად (საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესები, საჯარო წესრიგის, ჯანმრთელობის, ზნეობის დაცვა ან სხვათა უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვა).¹ ეს პუნქტი ადგენს ბალანსს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლებაზე პირის უფლებასა და საზოგადოების ინტერესებს შორის, როდესაც ისინი ეწინააღმდეგებიან ერთმანეთს.

კონვენცია უზრუნველყოფს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლებას კვალიფიკაციის გარეშე. ამ უფლების ერთადერთი შესაძლო შეზღუდვა ეხება მის გამოვლინებას.² მე-9 მუხლის მე-2 პუნქტი უშვებს შეზღუდვას რელიგიისა და მრწამსის გამოვლინებასთან დაკავშირებით. საქმეში – *კოკინაკისი საბერძნეთის წინააღმდეგ* – ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა:

„მე-9 მუხლის 1-ლი პუნქტით გარანტირებული უფლებების ფუნდამენტური ხასიათი ასევე აისახება იმ პუნქტის ფორმულირებაში, რომელიც ითვალისწინებს შეზღუდვებს მათ მიმართ. მე-8, მე-10 და მე-11 მუხლების მეორე პუნქტებისაგან განსხვავებით, რომლებიც მოიცავენ ამ მუხლების პირველი პუნქტებით დაცულ ყველა უფლებას, მე-9 მუხლის მეორე პუნქტი მიუთითებს მხოლოდ „რელიგიის ან მრწამსის გამოვლინების თავისუფლებაზე“. ამდენად, ის აღიარებს, რომ დემოკრატიულ საზოგადოებაში, სადაც რამდენიმე რელიგია თანაარსებობს ერთსა და იმავე მოსახლეობაში, შეიძლება აუცილებელი იყოს ამ თავისუფლებაზე შეზღუდვის დანერგვა, რათა სხვადასხვა ჯგუფის ინტერესები შეეთავსოს ერთმანეთს და უზრუნველყოფილ იქნეს ყველა პირის მრწამსის პატივისცემა.“³

ამდენად, სახელმწიფოს უფლებამოსილება – მე-9 მუხლის მე-2 პუნქტის საფუძველზე შეზღუდოს მე-9 მუხლის 1-ლი პუნქტით გათვალისწინებული უფლება, ეხება რელიგიის ან მრწამსის გამოვლინებას. შესაბამისად, აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლება, რელიგიის ან მრწამსის შეცვლის ან მათზე უარის თქმის ჩათვლით, არ შეიძლება შეიზღუდოს სახელმწიფოს მიერ.

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ მსგავსად სტრუქტურირებული მე-8, მე-10 და მე-11 მუხლებისაგან განსხვავებით, მე-9 მუხლი ერთადერთია იმ უფლებათაგან, რომელნიც არ რთავენ ნებას სახელმწიფოს, მოიშველიოს „ეროვნული უშიშროება“, რათა გაამართლოს დაცული უფლების შეზღუდვა.

აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლება ნიშნავს, რომ პირი არ შეიძლება დაექვემდებაროს მოპყრობას, რომლის მიზანია აზროვნების წესის შეცვლა. იგი ნიშნავს, რომ პირს აქვს უფლება, არა მხოლოდ გამოავლინოს თავისი რელიგია და მრწამსი, არამედ ასევე თავი შეიკავოს მისი გამოვლინებისაგან. აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლება მოიცავს, *inter alia*, თავისუფლებას, პირს ჰქონდეს ან არ ჰქონდეს რელიგიური მრწამსი და იყოს ან არ იყოს რელიგიის მიმდევარი.⁴

მე-9 მუხლთან დაკავშირებით ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი საქმე არის *კოკინაკისი საბერძნეთის წინააღმდეგ*.⁵ ამ საქმეში ბ-ნი კოკინაკისი და მისი მეუღლე, რომლებიც იეჰოვას მონაწილეები იყვნენ, სახლში მივიდნენ ქ-ნ კირიაკაკთან, რომელიც მართლმადიდებელი ქრისტიანი იყო, და გაამართეს დისკუსია მასთან. ქ-ნ კირიაკაკის მეუღლემ გამოიძახა პოლიცია, რომელმაც დააკავა ბ-ნი და ქ-ნი კოკინაკისები. ორივეს ბრალი დაედო პროზელიტიზმისათვის საბერძნეთის 1363/1938 კანონის მიხედვით. იგი ადგენს, რომ „ნებისმიერ პირს, რომელიც განახორციელებს პროზელიტიზმს, შეეფარდება პატიმრობა და ფულადი ჯარიმა. ...პროზელიტიზმი ნიშნავს,

¹ ვინგროუვი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ, 1995 წლის 25 ნოემბერი, 24 EHRR 1, 1996-V, 53-ე პუნქტი.

² P. van Dijk & G.J.H. van Hoof, Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, 1998, 541.

³ 1993 წლის 25 მაისი, Series A no. 260-A, 33-ე პუნქტი.

⁴ ბურკარინი სან-მარინოს წინააღმდეგ, 1999 წლის 18 თებერვალი, 30 EHRR 208, 34-ე პუნქტი.

⁵ 1993 წლის 25 მაისი, Series A no. 260-A.

სტატიები

კერძოდ, პირის რელიგიურ მრწამსში ჩარევის ნებისმიერ პირდაპირ თუ არაპირდაპირ მცდელობას, რომელიც მიზნად ისახავს ამ მრწამსის დაკნინებას ნებისმიერი სახის ცდუნების ან მორალური თუ მატერიალური დახმარების დაპირებების მეშვეობით, მოტყუებით, ან პირის გამოუცდელობით, ნდობით, საჭიროებით, დაბალი ინტელექტით ან გულუბრყვილობით სარგებლობით“.

ბ-ნი და ქ-ნი კოკინაკისები დააჯარიმეს და მიუსაჯეს პატიმრობა. აპელაციის შედეგად ქ-ნი კოკინაკისის მსჯავრდება გაუქმდა, მაგრამ სასამართლომ ძალაში დატოვა მისი მეუღლის მიმართ გამოტანილი განაჩენი. ამ საქმესთან დაკავშირებით ევროპულმა სასამართლომ განაცხადა: „პირველ რიგში, განსხვავება უნდა გაკეთდეს ქრიატიანული მრწამსის პროპაგანდასა და არასათანადო პროზელიტიზმს შორის. პირველი შეესაბამება ჭეშმარიტ ევანგელიზმს, რომელსაც მსოფლიო ეკლესიათა საბჭოს ეგიდით შემუშავებული 1956 წლის მოხსენება განსაზღვრავს, როგორც ყოველი ქრისტიანისა და ყოველი ეკლესიის ძირითად მისიასა და პასუხისმგებლობას. ხოლო უკანასკნელი წარმოადგენს მის არასათანადო და მიუღებელ ფორმას. იმავე მოხსენების მიხედვით, მან შეიძლება მიიღოს ისეთი საქმიანობის ფორმა, რომელიც ცალკეულ პირს სთავაზობს გარკვეულ მატერიალურ თუ სოციალურ უპირატესობას, რათა რომელიმე ეკლესიამ შეიძინოს ახალი მორწმუნეები, ან ახდენს მიუღებელ ზენოლას სასონარკვეთილებაში მყოფ ან გაჭირვებულ პირებზე. მას ასევე შეიძლება მოჰყვეს ძალადობის გამოყენება. უფრო ზოგადად, პროზელიტიზმი შეუთავსებელია სხვა პირთა აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების პატივისცემასთან“.⁶

ვინაიდან ეროვნულმა სასამართლომ არ დააზუსტა, რა უკანონო საშუალებები იქნა გამოყენებული რელიგიური მრწამსის შესახებ დისკუსიის დროს, მან ვერ დაადგინა მწვავე საზოგადოებრივი საჭიროება, რაც მოითხოვდა ბ-ნი კოკინაკისის მსჯავრდებას. ევროპული სასამართლოს აზრით, მსჯავრდება არ იყო კანონიერი მიზნის პროპორციული.⁷

ევროპული სასამართლო მიემხრო მსგავს პოზიციას საქმეში – *ლარისისი და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ*, რომელშიც გამიჯნა კანონიერი და უკანონო პროზელიტიზმი.⁸ მან აღნიშნა, რომ „მე-9 მუხლი არ იცავს ყველა მოქმედებას, რომელიც მოტივირებულია ან შთაგონებულია რელიგიით ან მრწამსით. ის არ იცავს, მაგალითად, უკანონო პროზელიტიზმს, როგორცაა ნივთების ან სოციალური უპირატესობების შეთავაზება, ან უკანონო ზენოლის გამოყენება ეკლესიის ახალ წევრთა მოზიდვის მიზნით“.⁹

საქმეში – *მანუსაკისი და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ* – ევროპულმა სასამართლომ განიხილა საკითხი, რომელიც ეხებოდა იეჰოვას მოწმეთა მსჯავრდებას ღვთისმსახურების ადგილის დაარსებისა და მოქმედებისათვის, განათლებისა და რელიგიურ საქმეთა მინისტრის ნებართვის გარეშე.¹⁰ სასამართლომ განაცხადა, რომ რელიგიის თავისუფლების უფლება გამოირიცხავს სახელმწიფოს მხრიდან რაიმე უფლებამოსილებას, განსაზღვროს, კანონიერია თუ არა რელიგიური მრწამსი ან ის საშუალებები, რომლებიც გამოიყენებიან მათ გამოსახატავად. სასამართლოს დასკვნით, მართალია, სახელმწიფოებს აქვთ უფლება, შეამოწმონ, ახორციელებს თუ არა მოძრაობა ან გაერთიანება საქმიანობას, რომელიც საზიანოა მოსახლეობისათვის,¹¹ მან ნათელი მოჰფინა იმას, რომ რელიგიის თავისუფლების უფლება „გამორიცხავს სახელმწიფოს მხრიდან რაიმე უფლებამოსილებას, განსაზღვროს, კანონიერია თუ არა რელიგიური მრწამსი ან ის საშუალებები, რომლებიც გამოიყენებიან მათ გამოსახატავად“.¹²

⁶ 48-ე პუნქტი.

⁷ 49-ე პუნქტი.

⁸ 1998 წლის 24 თებერვალი, 1998-1, 362.

⁹ 45-ე პუნქტი.

¹⁰ 1996 წლის 26 სექტემბერი.

¹¹ მე-40 პუნქტი.

¹² 47-ე პუნქტი.

სტატიები

კონვენციის მე-9 მუხლი იცავს არა მხოლოდ რელიგიურ, არამედ არარელიგიურ მრწამსს. პაციფიზმი აღიარებულია მრწამსად, რომელიც დაცულია მე-9 მუხლით. საქმეში – *ეროუსმისი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ* – ადამიანის უფლებათა ევროპულმა კომისიამ აღნიშნა, რომ „პაციფიზმი, როგორც ფილოსოფია, ხვდება აზრისა და მრწამსის თავისუფლების უფლების მოქმედების სფეროში. ამიტომ, პაციფიზმის მიმართ დამოკიდებულება შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც მრწამსი, რაც დაცულია მე-9 მუხლის 1-ლი პუნქტით“.¹³

რელიგიის ან მრწამსის გამოვლინების თავისუფლება არ არის მხოლოდ ინდივიდუალური უფლება – ის შეიძლება განხორციელდეს კოლექტიურად, როგორც ეს აღიარებულია მე-9 მუხლით გათვალისწინებული სიტყვებით: „სხვებთან ერთად“.

ევროპის კონვენციის მე-9 მუხლი სახელმწიფოს აკისრებს არა მხოლოდ ნეგატიურ, არამედ პოზიტიურ ვალდებულებას, უზრუნველყოს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლების დაცვა. სახელმწიფოს აქვს ვალდებულება, უზრუნველყოს რელიგიური მრწამსის მქონე პირებისათვის კონვენციის მე-9 მუხლით გარანტირებული უფლების მშვიდობიანი სარგებლობა. საქმეში – *ოტო-პრემინგერის ინსტიტუტი ავსტრიის წინააღმდეგ* – ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ განაცხადა, რომ: „პირებს, რომლებიც ავლენენ თავიანთ რელიგიას, მიუხედავად იმისა, ისინი განეკუთვნებიან რელიგიურ უმრავლესობას თუ უმცირესობას, არა აქვთ გონივრული საფუძველი ვარაუდისა, რომ ისინი არ იქნებიან გაკრიტიკებულნი. მათ უნდა მოითმინონ და შეეგუონ იმას, რომ სხვა რელიგიურმა ჯგუფმა შეიძლება უარყო მათი რელიგიური მრწამსი და გაავრცელონ კიდევ სწავლება, რომელიც ეწინააღმდეგება მათ მრწამსს. თუმცა კრიტიკის ხერხებმა ან რელიგიური სწავლებისა და მრწამსის უარყოფამ შეიძლება გამოიწვიოს სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა, თუ იგი ვერ უზრუნველყოფს მე-9 მუხლით გარანტირებული უფლების მშვიდობიან სარგებლობას ყველასათვის, ვინც ემზრობა ამ სწავლებასა და მრწამსს. ექსტრემალურ შემთხვევებში კრიტიკის ან რელიგიური მრწამსის უარყოფის შედეგი შეიძლება ისეთი იყოს, რომ ხელი შეუშალოს ამ პირთა მიერ თავიანთი მრწამსის მიმდევრობას ან გამოხატვას“.¹⁴

მრწამსის გამო სამხედრო სამსახურზე უარის თქმის უფლება ადამიანის უფლებათა ევროპის კონვენციით გათვალისწინებული აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლების ფუნდამენტური ასპექტია.¹⁵ მრწამსის გამო სამხედრო სამსახურზე უარის თქმის უფლების განხორციელება სამი ათეული წლის განმავლობაში ევროპის საბჭოს მუდმივი ზრუნვის საგანია.¹⁶ ევროპის საბჭოს წევრი სახელმწიფოების უმრავლესობამ გაითვალისწინა მრწამსის გამო სამხედრო სამსახურზე უარის თქმის უფლება თავიანთ კონსტიტუციებში ან კანონმდებლობაში.¹⁷

ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტმა თავის 1987 წელს მიღებულ რეკომენდაციაში აღნიშნა, რომ „ნებისმიერ სამხედროვალდებულ პირს, რომელიც მრწამსის გამო უარს აცხადებს იარაღის გამოყენებაზე, აქვს უფლება, განთავისუფლდეს ასეთი სამსახურის გავლის ვალდებულებისაგან, დადგენილი პირობების გათვალისწინებით. ასეთ პირებს შეიძლება დაეკისროთ ალტერნატიული სამსახურის შესრულება“.¹⁸

¹³ კომისიის მოხსენება, 1978 წლის 10 ოქტომბერი, 69-ე პუნქტი. ევროპის კონვენციის საზედამხედველო სისტემის რეფორმამდე (1998 წელი) განაცხადთა დასაშვებობას იხილავდა ადამიანის უფლებათა ევროპული კომისია, რომელიც იღებდა ინდივიდუალურ განაცხადებს.

¹⁴ 1994 წლის 20 სექტემბერი, Series A no. 295-A, 47-ე პუნქტი.

¹⁵ Para. 2, Recommendation 1518 (2001) on “Exercise of the Rights of Consciences Objections to Military Service in Council Europe Member States”.

¹⁶ Para. 1, Recommendation 1518 (2001) on “Exercise of the Rights of Consciences Objections to Military Service in Council Europe Member States”.

¹⁷ Para. 3, Recommendation 1518 (2001) on “Exercise of the Rights of Consciences Objections to Military Service in Council Europe Member States”.

¹⁸ Recommendation No. R(87)8. See also Resolution No. 337 (1967) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe and Recommendation 1518 (2001) on “Exercise of the Rights of Consciences Objections to Military Service in Council Europe Member States”.

სტატიები

ადამიანის უფლებათა ევროპული კომისია მიემხრო მოსაზრებას, რომ კონვენცია არ აკისრებს სახელმწიფოებს ვალდებულებას, გაათავისუფლოს ეს პირები სავალდებულო სამხედრო სამსახურისაგან. ამ საკითხზე ევროპულმა კომისიამ მოიშველია კონვენციის მე-4 მუხლის მე-3(ბ) პუნქტის ფორმულირება: „ქვეყნებში, სადაც ის პირები, რომლებიც უარს აცხადებენ სამხედრო სამსახურის გავლაზე, აღიარებული არიან“. ევროპულმა სასამართლომ არ მიიჩნია ევროპის კონვენციის დარღვევად შვეიცარიის მიერ შეფარდებული სისხლისსამართლებრივი სასჯელი პირისადმი, რომელმაც ამ მიზეზით უარი განაცხადა სამხედრო სამსახურის გავლაზე.¹⁹

თუმცა მრწამსის გამო სამხედრო სამსახურზე უარი არ ანიჭებს პირს უფლებას, განთავისუფლდეს სამოქალაქო სამსახურისაგან. პირს შეიძლება დაეკისროს მისი გავლა, როგორც სამხედრო სამსახურის შემცვლელისა. ამდენად, სახელმწიფოს შეუძლია დაანესოს სამოქალაქო სამსახურის გავლა და დააკისროს პასუხისმგებლობა მათ, ვინც უარს აცხადებს, გაიაროს ეს სამსახური.

ხანდახან დავის საგანი ხდება განსხვავება დროში სამხედრო სამსახურსა და ალტერნატიულ სამსახურს შორის.²⁰ გამოთქმულია შეხედულება, რომ გაუმართლებელია სამხედრო სამსახურთან შედარებით ალტერნატიული სამსახურისათვის უფრო ხანგრძლივი დროის დაწესება. თუმცა ადამიანის უფლებათა ევროპულმა კომისიამ მხარი არ დაუჭირა ამ მოსაზრებას – სამხედრო სამსახურზე ორჯერ უფრო ხანგრძლივი სამსახურიც კი არ იქნა მიჩნეული კონვენციის დარღვევად.²¹

3. საქართველოს კანონმდებლობა

3.1 აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლება

საქართველოს კონსტიტუციის რიგი მუხლებისა აწესრიგებს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლებას. კონსტიტუციის მე-19 მუხლის მიხედვით:

1. ყოველ ადამიანს აქვს სიტყვის, აზრის, სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლება.
2. დაუშვებელია ადამიანის დევნა სიტყვის, აზრის, აღმსარებლობის ან რწმენის გამო, აგრეთვე მისი იძულება გამოთქვას თავისი შეხედულება მათ შესახებ.
3. დაუშვებელია ამ მუხლში ჩამოთვლილ თავისუფლებათა შეზღუდვა, თუ მათი გამოვლინება არ ლახავს სხვათა უფლებებს.”

ამას გარდა კონსტიტუციის მე-9 მუხლით გათვალისწინებულია მნიშვნელოვანი დებულება, რომლის თანახმად:

1. სახელმწიფო აცხადებს რწმენისა და აღმსარებლობის სრულ თავისუფლებას, ამასთან ერთად აღიარებს საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის განსაკუთრებულ როლს საქართველოს ისტორიაში და მის დამოუკიდებლობას სახელმწიფოსაგან.

2. საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის ურთიერთობა განისაზღვრება კონსტიტუციური შეთანხმებით. კონსტიტუციური შეთანხმება სრულად უნდა შეესაბამებოდეს საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს, კერძოდ, ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა სფეროში.“²²

¹⁹ 1977 წლის 5 ივნისი, N7705/76.

²⁰ Concluding Observations of the Human Rights Committee on the Second Report of Georgia under the ICCPR, 19 May 2002, para. 18.

²¹ აუტიო ფინეთის წინააღმდეგ, 1991 წლის 6 დეკემბერი, N17086/90.

²² აღსანიშნავია, რომ საქართველოს კონსტიტუციის მე-9 მუხლში 2001 წლის 30 მარტს შევიდა ცვლილება. მე-9 მუხლის ადრინდელი ფორმულირება შემდეგნაირად იყო ჩამოყალიბებული: „სახელმწიფო აღიარებს ქართული მართლმადიდებლური ეკლესიის განსაკუთრებულ როლს საქართველოს ისტორიაში, ამასთან ერთად აცხადებს რწმენისა და აღმსარებლობის სრულ თავისუფლებას, ეკლესიის დამოუკიდებლობას სახელმწიფოსაგან“.

სტატიები

საქართველოს კონსტიტუცია ადგენს ზოგად დებულებას არადისკრიმინაციის შესახებ, რომლის თანახმად ყველა თანასწორია კანონის წინაშე, განურჩევლად, *inter alia*, რელიგიის, პოლიტიკური ან სხვა შეხედულებებისა.²³

ამასთანავე, კონსტიტუციის 26-ე მუხლი, რომელიც ეხება გაერთიანების თავისუფლებას, კრძალავს ისეთი გაერთიანების შექმნასა და საქმიანობას, რომლის მიზანია რელიგიური შუღლის გაღვივება.²⁴ გადანყვეტილება ასეთი გაერთიანების საქმიანობის შეჩერების ან აკრძალვის შესახებ შეიძლება მიიღოს მხოლოდ სასამართლომ.²⁵

საქართველოს კონსტიტუცია განსაზღვრავს უფლებებს, რომლებიც შეიძლება შეიზღუდოს საომარი ან საგანგებო მდგომარეობის დროს. მიუხედავად იმისა, რომ ევროპის კონვენციის მე-15 მუხლი უშვებს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლების შეზღუდვას საომარი ან სხვა საგანგებო მდგომარეობის დროს, კონსტიტუციის 46-ე მუხლი კრძალავს ამ უფლების შეზღუდვას საომარი ან საგანგებო მდგომარეობის დროსაც კი. ამდენად, საქართველოს კონსტიტუცია ითვალისწინებს ამ უფლების დაცვის უფრო მაღალ სტანდარტს, ვიდრე ევროპის კონვენცია.

კონსტიტუციურ შეთანხმებას საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის ხელი მოეწერა 2002 წლის 14 ოქტომბერს.²⁶ კონსტიტუციური შეთანხმება განსაზღვრავს მართლმადიდებელი ეკლესიის სტატუსს საქართველოში.

გამოთქმულია მოსაზრება, რომ კონსტიტუციური შეთანხმების დადებამ მნიშვნელოვანი როლი ითვალისწინებს, რომ სასულიერო პირი თავისუფლდება სამხედრო ვალდებულებისაგან. ევროპის კონვენციის მე-14 მუხლის მიხედვით, რომელიც კრძალავს დისკრიმინაციას, თუ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის სასულიერო პირები თავისუფლდებიან სამხედრო ვალდებულებისაგან, მაშინ მსგავსი წესი უნდა გავრცელდეს სხვა რელიგიების მიმდევარ სასულიერო პირებზეც.²⁷ თუმცა კანონი „სამხედრო ვალდებულებისა და სამხედრო სამსახურის შესახებ“ ითვალისწინებს, რომ სამხედრო სამსახური გადაუვადდებათ მღვდელმსახურებს.²⁸ ვინაიდან კანონი არ აზუსტებს, ეხება თუ არა ეს მხოლოდ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მღვდელმსახურებს, შეიძლება გამოითქვას მოსაზრება, რომ ეს დებულება ვრცელდება ყველა რელიგიის სასულიერო პირებზე. ამდენად, მიუხედავად იმისა, რომ კონსტიტუციური შეთანხმების მიხედვით, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის სასულიერო პირები თავისუფლდებიან სამხედრო ვალდებულებისაგან, კანონმდებლობა სამხედრო სამსახურის მხოლოდ გადავადებას ითვალისწინებს.

სხვა რელიგიებთან შედარებით საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიისათვის განსხვავებული პირობების დაწესების სხვა მაგალითებიც არის კონსტიტუციურ შეთანხმებაში. კონსტიტუციური შეთანხმების მე-3 მუხლი ითვალისწინებს, რომ: „სახელმწიფო აღიარებს ეკლესიის მიერ შესრულებულ ჯვრისწერას კანონმდებლობით დადგენილი წესით.“ თუ

²³ მე-14 მუხლი. ასევე იხ. კონსტიტუციის 38-ე მუხლის 1-ლი პუნქტი.

²⁴ მე-3 პუნქტი.

²⁵ 26-ე პუნქტის მე-6 პუნქტი.

²⁶ საქართველოს პარლამენტმა შეთანხმება დაამტკიცა 2002 წლის 22 დეკემბერს. ასევე იხ. ცაცანაშვილი, სახელმწიფო და რელიგია, თბილისი, 2001 წელი, 67-80.

²⁷ ასევე იხ. ევროპის კონვენციის მე-12 ოქმი, რომლის რატიფიცირება საქართველომ მოახდინა, მაგრამ ის ჯერ არ შესულა ძალაში. მე-12 ოქმის 1-ლი პუნქტის 1-ლი ქვეპუნქტი ადგენს: „კანონით დადგენილი ნებისმიერი უფლებით სარგებლობა უზრუნველყოფილია დისკრიმინაციის გარეშე ნებისმიერ ისეთ საფუძველზე, როგორცაა...რელიგია...“.

²⁸ 30-ე მუხლის 1-ლი პუნქტის „მ“ ქვეპუნქტი.

სტატიკა

სახელმწიფო გარკვეულ სტატუსს ანიჭებს საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ შესრულებულ ჯვრისწერას, კონვენციის მე-14 მუხლიდან გამომდინარე, სხვა რელიგიების მიხედვით შესრულებულ ჯვრისწერასაც იდენტური სტატუსი უნდა მიენიჭოს.

კონსტიტუციური შეთანხმების მე-6 მუხლი აწესრიგებს საკუთრების საკითხებს. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის საკუთრება, რომელიც არ გამოიყენება ეკონომიკური მიზნით, და მინა განთავისუფლებულია გადასახადებისაგან (მე-5 პუნქტი). ევროპის კონვენციის მე-14 მუხლის მოთხოვნიდან გამომდინარე, უპირატესობები, რომლებიც ენიჭება საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას, ასევე უნდა გავრცელდეს სხვა რელიგიებზე.²⁹

კონვენციიდან და სტრასბურგის ორგანოების პრეცედენტული სამართლიდან ნათელია, რომ ყველა რელიგიის მიმართ, ტრადიციულია ის თუ არა, უნდა დანესდეს იდენტური პირობები.

რაც შეეხება სხვა ნორმატიულ აქტებს, ამჟამად არ არსებობს სპეციალური კანონი, რომელიც ყოვლისმომცველად მოაწესრიგებდა კონვენციის მე-9 მუხლით დაცულ უფლებებს. თუმცა კანონპროექტი სინდისის თავისუფლებისა და რელიგიური გაერთიანებების შესახებ, რომელიც მიზნად ისახავს სინდისის, აღმსარებლობისა და მრწამსის თავისუფლების ყოვლისმომცველად მოწესრიგებას, შემუშავებულია საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მიერ. პროექტი მიზნად ისახავს კონსტიტუციით აღიარებული სინდისის, აღმსარებლობისა და მრწამსის თავისუფლების გარანტირებას და აწესრიგებს რელიგიური გაერთიანებების სამართლებრივ სტატუსს და მათ საქმიანობასთან დაკავშირებულ ურთიერთობებს.³⁰

კანონპროექტი ადგენს ძირითად პრინციპებს, რომლებითაც უზრუნველყოფილია ყველა პირის აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლება. ეს პრინციპებია: მოქალაქეთა თანასწორობა რელიგიისადმი მათი დამოკიდებულების მიუხედავად, რელიგიური გაერთიანებების დამოუკიდებლობა სახელმწიფოსაგან და რელიგიური გაერთიანებების თანასწორობა კანონის წინაშე.³¹

კანონპროექტი განსაზღვრავს პირის ძირითად უფლებას სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის მიმართ. კანონპროექტის მე-4 მუხლი ადგენს: „საქართველოში გარანტირებულია სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლება. ყოველი 14 წლის ასაკს მიღწეული პირი თავისუფალია რელიგიური მრწამსის არჩევანში, უფლება აქვს ინდივიდუალურად ან სხვებთან ერთად აღიარებდეს ნებისმიერ რელიგიას ან არ აღიარებდეს არავითარს, შეიცვალოს რელიგიური მრწამსი ან უარი თქვას რწმენის აღმსარებლობაზე, თავისუფლად გამოხატოს თავისი რელიგიური მრწამსი და იმოქმედოს მის შესაბამისად“.³² ამასთანავე, იკრძალება ადამიანის იძულება, გამოთქვას თავისი შეხედულება რელიგიისადმი დამოკიდებულების, და რელიგიური გაერთიანების საქმიანობაში მისი მონაწილეობის შესახებ, გარდა კანონით დადგენილი შემთხვევებისა.³³

პროექტი ითვალისწინებს, რომ უცხოელი მოქალაქეები და მოქალაქეობის არმქონე პირები საქართველოს მოქალაქეთა თანაბრად სარგებლობენ სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლებით.³⁴ დაუშვებელია რაიმე უპირატესობის მინიჭება, შეზღუდვა, დევნა ან დისკრიმი-

²⁹ გამოთქმულია ასევე მოსაზრება, რომ განსხვავებული პირობები გათვალისწინებულია კონსტიტუციური შეთანხმების სხვა მუხლებითაც, კერძოდ, მე-2, მე-4(2) და მე-5(2). R. Lawson, *Legal Expertise of the Draft Constitutional Agreement Between the State of Georgia and the Autonomous Apostolic Orthodox Church of Georgia*, HRCAD(2001)3, 28 May 2001 [ვინაიდან სამართლებრივი ექსპერტიზა განხორციელდა კონსტიტუციური შეთანხმების პროექტის მიმართ, მითითება სხვადასხვა მუხლზე განსხვავდება შეთანხმების ბოლო ვერსიისაგან. თუმცა ექსპერტის მოსაზრება მუხლის შინაარსის შესახებ იგივე რჩება].

³⁰ 1-ლი მუხლი.

³¹ მე-3 მუხლი.

³² 1-ლი პუნქტი.

³³ მე-4 მუხლის მე-4 პუნქტი.

³⁴ მე-4 მუხლის მე-2 პუნქტი. იხ. ასევე კანონპროექტის მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

სტატიები

ნაციის სხვა ფორმის გამოყენება რელიგიური აღმსარებლობის გამო.³⁵ პროექტი ასევე ითვალისწინებს სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლების უფლების შეზღუდვის პირობებს. მე-4 მუხლის მე-3 პუნქტი ადგენს, რომ: „სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლება ექვემდებარება მხოლოდ ისეთ შეზღუდვებს, რომლებიც გათვალისწინებულია კონსტიტუციითა და კანონით და აუცილებელია სახელმწიფოს თავდაცვის ინტერესების, კონსტიტუციური წყობილების, საზოგადოებრივი უსაფრთხოებისა და წესრიგის, საქართველოს მოქალაქეთა და სხვა პირთა თანასწორობის, სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის, აგრეთვე მათი უფლებების, თავისუფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დასაცავად“.

კანონპროექტი ასევე აწესრიგებს რელიგიურ გაერთიანებათა სამართლებრივ მდგომარეობას. ასეთი გაერთიანებები გამოყოფილია სახელმწიფოსაგან და სახელმწიფო არ ერევა რელიგიური გაერთიანების საქმიანობაში, თუ იგი არ ეწინააღმდეგება კანონმდებლობის მოთხოვნებს.³⁶ კანონპროექტი ითვალისწინებს სახელმწიფოს პოზიტიურ ვალდებულებას, ხელი შეუწყოს რელიგიური და მსოფლმხედველობრივი შემწყნარებლობის დამკვიდრებას სხვადასხვა რწმენის პირთა და რელიგიურ გაერთიანებათა შორის, იცავს ასეთ ორგანიზაციათა უფლებებსა და ინტერესებს, აწესებს საგადასახადო და სხვა სახის შეღავათებს და სხვა.³⁷

კანონპროექტის მიხედვით, რელიგიური გაერთიანება არის ერთი და იმავე სარწმუნოების, სრულწლოვან მოქალაქეთა ან საქართველოს ტერიტორიაზე მუდმივად მცხოვრებ მოქალაქეობის არმქონე პირთა ნებაყოფლობითი გაერთიანება, რომელიც შექმნილია არანაკლებ 50 პირის მიერ ერთიანი აღმსარებლობისა და მრწამსის გავრცელების მიზნით და რეგისტრირებულია ამ კანონით დადგენილი წესით.³⁸

კანონპროექტი ასევე აწესრიგებს რელიგიური გაერთიანებების შექმნისა და საქმიანობის შეზღუდვის დანესების პირობებს. მე-9 მუხლის მე-3 პუნქტის მიხედვით, დაუშვებელია რელიგიური გაერთიანებების შექმნისა და საქმიანობისათვის შეზღუდვის დანესება, გარდა იმ შემთხვევისა, რაც გათვალისწინებულია კანონით და აუცილებელია ეროვნული უშიშროების ან საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესებისათვის, საზოგადოებრივი წესრიგის დარღვევის ან დანაშაულის თავიდან აცილებისათვის, ზნეობის ან სხვათა უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვისათვის.³⁹

პროექტის მე-9 მუხლის მე-4 პუნქტით, კანონმდებლობით დადგენილი წესით რეგისტრირებული რელიგიური გაერთიანება არის საჯარო სამართლის იურიდიული პირი. ასეთ რეგისტრაციას ახდენს საქართველოს იუსტიციის სამინისტრო კანონით დადგენილი წესის მიხედვით.⁴⁰

პროექტი ადგენს იმ მონაცემებისა და მასალის სიას, რომელიც უნდა დაერთოს იუსტიციის სამინისტროსათვის წარდგენილ განცხადებას რეგისტრაციის შესახებ. განცხადება განიხილება გათვალისწინებული დოკუმენტების სრული მოცულობით წარდგენიდან ერთი თვის ვადაში, თუმცა კანონპროექტი ითვალისწინებს, რომ სამინისტროს შეუძლია გააგრძელოს დოკუმენტების განიხილვა 3 თვემდე ვადით სახელმწიფო რელიგიური ექსპერტიზის ჩასატარებლად.⁴¹ თუ ამ ვადაში გადაწყვეტილება არ იქნა მიღებული, რელიგიური გაერთიანების რეგისტრაცია განხორციელებულად ჩაითვლება.

პროექტი ასევე ადგენს რეგისტრაციაზე უარის საფუძვლებს. ასეთ გაერთიანებას შეიძლება უარი ეთქვას სახელმწიფო რეგისტრაციაზე, თუ, *inter alia*, განმცხადებლები არ წარადგენენ

³⁵ მე-5 მუხლის მე-3 პუნქტი.

³⁶ მე-6 მუხლის 1-ლი და მე-3 პუნქტები.

³⁷ მე-6 მუხლის მე-4 პუნქტი.

³⁸ მე-9 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

³⁹ მე-9 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

⁴⁰ მე-11 მუხლი.

⁴¹ მე-11 მუხლის მე-5 პუნქტი.

სტატიები

კანონით დადგენილ მონაცემებსა და მასალებს, მისი მიზანი და საქმიანობა ენინაალმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას და სხვა საკანონმდებლო აქტებს ან სახელმწიფო რელიგიური ექსპერტიზის შედეგად დადგინდა, რომ გაერთიანება არ არის რელიგიური.⁴²

სახელმწიფო რეგისტრაციაზე უარის თქმის შემთხვევაში განმცხადებელს წერილობით უნდა ეცნობოს მოტივირებული უარი განცხადების შეტანიდან ერთი თვის ვადაში. რელიგიური გაერთიანების რეგისტრაციაზე უარი შეიძლება გასაჩივრდეს სასამართლოში.⁴³

კანონპროექტი ასევე ითვალისწინებს რელიგიური გაერთიანების საქმიანობის შეწყვეტას სასამართლო დადგენილების საფუძველზე. შეწყვეტის საფუძველია, *inter alia*:

ა) სახელმწიფო უშიშროებისა და საზოგადოებრივი წესრიგის უხეში ან სისტემატური დარღვევა;

ბ) რელიგიური შუღლის გაღვივება;

გ) პირთა უფლებებისა და თავისუფლებების ხელყოფა;

დ) რელიგიურ საქმიანობასთან დაკავშირებით პირების ჯანმრთელობისათვის ზიანის მიყენება, ჩადენილი გარყვნილი ან სხვა უკანონო ქმედებით, ნარკოტიკული ან ფსიქოტროპული საშუალებების, პიპნოზის გამოყენებით;

ე) თვითმკვლელობისაკენ მოწოდება ან რელიგიური მოსაზრებით სამედიცინო დახმარების აღმოჩენაზე უარის თქმა სიცოცხლისა და ჯანმრთელობისათვის საშიშ მდგომარეობაში მყოფი პირისათვის;

ვ) არაკეთილსინდისიერი პროზელიტიზმი.⁴⁴

კანონპროექტს თანდართული განმარტებითი ბარათი ითვალისწინებს, რომ კანონის მიღება გამოიწვევს ცვლილებებსა და დამატებებს საქართველოს კანონმდებლობაში, სისხლის სამართლის კანონმდებლობის ჩათვლით. ბარათი ადგენს, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსს დაემატება სამი მუხლი, მათ შორის არაკეთილსინდისიერი პროზელიტიზმის შესახებ.

სისხლის სამართლის კოდექსი ითვალისწინებს სამართლებრივ გარანტიებს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლების დაცვისათვის. კოდექსის 155-ე მუხლი ადგენს, რომ ღვთისმსახურების ან სხვა რელიგიური წესისა თუ ჩვეულების აღსრულებისათვის უკანონოდ ხელის შეშლა ძალადობით ან ძალადობის მუქარით, ანდა თუ მას ახლდა მორწმუნის ან ღვთისმსახურის რელიგიური გრძნობის შეურაცხყოფა, ისჯება ჯარიმით ან გამასწორებელი სამუშაოთი ვადით ერთ წლამდე, ანდა თავისუფლების აღკვეთით ვადით ორ წლამდე (1-ლი პუნქტი). იგივე ქმედება, ჩადენილი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით, ისჯება ჯარიმით ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით ერთიდან ხუთ წლამდე, თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევით ვადით სამ წლამდე ან უამისოდ (მე-2 პუნქტი).

სისხლის სამართლის კოდექსის 156-ე მუხლი ითვალისწინებს სასჯელს ჯარიმის, ან ვადით ორ წლამდე თავისუფლების შეზღუდვის, ანდა იმავე ვადით თავისუფლების აღკვეთის სახით სიტყვის, აზრის, სინდისის, აღმსარებლობის, რწმენის ან მრწამსის გამო, ანდა მის რელიგიურ მოღვაწეობასთან დაკავშირებით ადამიანის დევნისათვის (1-ლი პუნქტი). 156-ე მუხლის მე-2 პუნქტი ადგენს უფრო მძიმე სასჯელს, თუ ამ მუხლის 1-ლი პუნქტით გათვალისწინებული ქმედება ჩადენილია სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით.

⁴² მე-13 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

⁴³ მე-13 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

⁴⁴ მე-15 მუხლის მე-2 პუნქტი. მართალია, კანონპროექტი პირდაპირ არ განსაზღვრავს „არაკეთილსინდისიერ პროზელიტიზმს“, შეიძლება გამოითქვას ვარაუდი, რომ მისი არსი ჩამოყალიბებულია მე-4 მუხლის მე-7 პუნქტში, რომელიც ადგენს: „დაუშვებელია მატერიალური ანდა სოციალური შელავათების შეთავაზება, რომელიმე კონფესიაში შესვლის პირობით ან რწმენაზე მოქცევის მიზნით პირზე ფსიქიკურ-იდეოლოგიური ხასიათის ზეწოლის განხორციელება მისი მხრიდან აშკარად გამოხატული წინასწარი თანხმობის გარეშე“.

სტატიები

ამასთან ერთად, სისხლის სამართლის კოდექსის 142-ე მუხლი ადგენს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას რელიგიისადმი დამოკიდებულობის ან აღმსარებლობის გამო ადამიანთა თანასწორუფლებიანობის დარღვევისათვის.

სისხლის სამართლის კოდექსის დებულებათა ფორმულირებიდან ნათელია, რომ მისი მუხლები გამოიყენება არა მხოლოდ სახელმწიფო ორგანოების, არამედ მესამე მხარეთა მიმართაც, რომელთა ქმედებამ ასევე შეიძლება გამოიწვიოს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლების დარღვევა.

კონვენციის სტანდარტებთან შესაბამისობის თვალსაზრისით, საქართველოს კანონმდებლობის ანალიზის საფუძველზე შეიძლება გაკეთდეს რიგი დასკვნებისა. კონსტიტუციის დებულებები, რომლებიც უზრუნველყოფენ აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლებას, ძირითადად შეესაბამებიან ევროპის კონვენციის სტანდარტებს.

როგორც უკვე აღინიშნა, მიუხედავად იმისა, რომ კონვენციის მე-9 მუხლი უზრუნველყოფს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლებას, იგი უშვებს ამ უფლების შეზღუდვას მხოლოდ რელიგიის ან მრწამსის გამოვლინებასთან, ანუ მის გარე გამოხატულებასთან დაკავშირებით.⁴⁵ თუმცა, კონვენციის მე-9 მუხლისაგან განსხვავებით, კონსტიტუციის მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტი არ აზუსტებს, რომ შეიძლება შეიზღუდოს რელიგიის ან მრწამსის მხოლოდ გამოვლინება და იგი ზოგადად უშვებს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლების შეზღუდვის შესაძლებლობას.

მეორე პრობლემა, რომელიც ასევე შეიძლება წამოიჭრას, ეხება კონსტიტუციის მე-19 მუხლის მე-2 პუნქტს. მიუხედავად იმისა, რომ კონსტიტუციის მე-19 მუხლის 1-ლი პუნქტის მიხედვით, ყოველ ადამიანს აქვს სიტყვის, აზრის, სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლება, ამავე მუხლის მე-2 პუნქტი ითვალისწინებს, რომ იკრძალება ადამიანის დევნა მხოლოდ სიტყვის, აზრის, აღმსარებლობის ან რწმენის (მაგრამ არა სინდისის) გამო, აგრეთვე მისი იძულება, გამოთქვას თავისი შეხედულება მათ შესახებ. ამდენად, მე-19 მუხლის მე-2 პუნქტი ტოვებს „სინდისს“ იმ საფუძვლებიდან, რომელთა გამო იკრძალება ადამიანის დევნა. თუმცა ეს პრობლემა შეიძლება გადაწყდეს სამართლებრივი ინტერპრეტაციის გზით, შესაბამისი უფლების ობიექტისა და მიზნის მიხედვით.

ზოგადად შეიძლება აღინიშნოს, რომ კონსტიტუცია ითვალისწინებს უფრო მაღალ სამართლებრივ სტანდარტებს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლების დაცვის მიმართ, ვიდრე ევროპის კონვენცია. პირველ რიგში აღსანიშნავია, რომ ევროპის კონვენციის მე-15 მუხლისაგან განსხვავებით, რომელიც უშვებს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლების შეზღუდვას საომარი ან სხვა საგანგებო მდგომარეობის დროს, კონსტიტუციის 46-ე მუხლი კრძალავს ასეთ შეზღუდვას.

ამას გარდა, კონსტიტუციის მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტი ითვალისწინებს მხოლოდ ერთ კანონიერ მიზანს (სხვათა უფლებები), რომლის გამოც აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლება შეიძლება შეიზღუდოს, მაშინ როდესაც კონვენციის მე-9 მუხლი უფრო ვრცელ ჩამონათვალს ადგენს.⁴⁶

თავისთავად კონსტიტუციური შეთანხმების დადება საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიასთან არ უნდა იქნეს მიჩნეული სხვა რელიგიების დისკრიმინაციად. როგორც სწორად აღნიშნა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ საქმეში – *ზურაბ აროშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ*: „...კონსტიტუციური შეთანხმების მხოლოდ

⁴⁵ *კოკინაკისი საბერძნეთის წინააღმდეგ*, 1993 წლის 25 მაისი, Series A no. 260-A, 33-ე პუნქტი.

⁴⁶ საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესები, საზოგადოებრივი წესრიგის, ჯანმრთელობის, ზნეობის ან სხვათა უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვა.

სტატიები

მუხლის 1-ლი პუნქტი). საკმარისი საფუძველია იმის მტკიცებისათვის, რომ ეს დებულება ეწინააღმდეგება კონვენციის მე-9 მუხლს. საქმეში – მანუსაკისი და სხვები საბერძნეთის წინააღმდეგ – ევროპულმა სასამართლომ ცხადყო, რომ, თუმცა სახელმწიფოს აქვს უფლება, შეამოწმოს, ახორციელებს თუ არა მოძრაობა ან გაერთიანება საქმიანობას, რომელიც საზიანოა მოსახლეობისათვის, რელიგიის თავისუფლების უფლება „გამორიცხავს სახელმწიფოს მხრიდან რაიმე უფლებამოსილებას, განსაზღვროს, კანონიერია თუ არა რელიგიური მრწამსი ან ის საშუალებები, რომლებიც გამოიყენებიან მათ გამოსახატავად“.⁴⁹

სისხლისსამართლებრივ კანონმდებლობასთან დაკავშირებით აღსანიშნავია, რომ განსხვავებით კონსტიტუციის მე-19 მუხლის მე-2 პუნქტისაგან, რომელიც კრძალავს პირის დევნას „სიტყვის“, „აზრის“, „აღმსარებლობის“ ან „რწმენის“, მაგრამ არა „სინდისის“, გამო, სისხლის სამართლის კოდექსის 156-ე მუხლი ასევე მოიცავს „სინდისს“ და ამ მიზეზით პირის დევნისათვის ადგენს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, თუმცა სისხლის სამართლის კოდექსი არ ადგენს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას პირის იძულებისათვის, გამოთქვას თავისი შეხედულება სიტყვის, აზრის, სინდისის, აღმსარებლობის ან რწმენის შესახებ, როგორც ეს გათვალისწინებულია საქართველოს კონსტიტუციის მე-19 მუხლის მე-2 პუნქტით.

3.2 უარი სამხედრო სამსახურზე მრწამსის გამო

საქართველოს კანონმდებლობა აღიარებს მრწამსის გამო სამხედრო სამსახურზე უარის თქმის უფლებას. იმ პირთა სამართლებრივი მდგომარეობა, რომლებიც უარს აცხადებენ სამხედრო სამსახურზე მრწამსის გამო, წესრიგდება საკანონმდებლო და კანონქვემდებარე აქტებით.⁵⁰ სპეციალური კანონი „არასამხედრო, ალტერნატიული შრომითი სამსახურის შესახებ“ არეგულირებს სამხედრო ვალდებულების არასამხედრო, ალტერნატიული შრომითი სამსახურის ფორმით მოხდასთან დაკავშირებულ ურთიერთობებს.

კანონი განსაზღვრავს არასამხედრო, ალტერნატიულ შრომით სამსახურს, როგორც საზოგადოებრივად სასარგებლო სამოქალაქო სამსახურს, რომელიც ცვლის სამხედრო სამსახურს და ემყარება სამხედრო ვალდებულების სამხედრო სამსახურის ფორმით მოხდაზე უარის თქმის დასაბუთებას სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლების საფუძველზე.⁵¹ არასამხედრო, ალტერნატიულ შრომით სამსახურში განვევას აწარმოებს მოქალაქეთა სამხედრო, ალტერნატიულ შრომით სამსახურში განვევის სახელმწიფო კომისია.⁵²

სამხედროვალდებული საქართველოს მოქალაქე (ე.ი. პირი 18-დან 27 წლამდე), რომელიც აზრის, სინდისის ან რელიგიის გამო უარს აცხადებს სამხედრო სამსახურზე, გაიწვევა არასამხედრო, ალტერნატიულ სამსახურში.⁵³ პირები, რომლებიც გადაიან არასამხედრო, ალტერნატიულ შრომით სამსახურს, დაკავებულნი არიან ისეთი საქმიანობით, რომელიც დაკავშირებულია საავარიო-სამაშველო და ხანძარსაწინააღმდეგო ღონისძიებებთან, ეკოლოგიასა, მშენებლობასა, სოფლის მეურნეობასა, ჯანმრთელობასა და კომუნალურ მომსახურებასთან.⁵⁴

⁴⁹ 47-ე პუნქტი.

⁵⁰ კანონი არასამხედრო, ალტერნატიული შრომითი სამსახურის შესახებ (1997 წლის 28 დეკემბერი); დებულება არასამხედრო შრომითი სამსახურის გავლის შესახებ (2001 წლის 1 მაისი); მოქალაქეთა არასამხედრო, ალტერნატიულ შრომით სამსახურში განვევის სახელმწიფო კომისიის დებულება (2001 წლის 1 მაისი); განკარგულება მოქალაქეთა არასამხედრო, ალტერნატიულ შრომით სამსახურში განვევის სახელმწიფო კომისიის შემადგენლობის დამტკიცების შესახებ (2001 წლის 10 დეკემბერი); საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს არასამხედრო, ალტერნატიული შრომითი სამსახურის დეპარტამენტის დებულება (2002 წლის 2 აპრილი).

⁵¹ მე-3 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

⁵² მე-3 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

⁵³ მე-3 მუხლი.

⁵⁴ მე-5 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

სტატიები

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ საქართველოს კანონმდებლობა არ მიჯნავს იმ პირთა სხვადასხვა კატეგორიას, რომლებიც უარს აცხადებენ სამხედრო სამსახურზე მრწამსის გამო, იმის მიხედვით, თუ ვინ შეიძლება განთავისუფლდეს სამხედრო სამსახურისაგან და შეასრულოს არასამხედრო, ალტერნატიული სამსახური. საქართველოს კანონმდებლობა არ იზიარებს ზოგიერთი სახელმწიფოს მიდგომას, რომ მხოლოდ იეჰოვას მოწმეები თავისუფლდებიან სამხედრო სამსახურისაგან. ამდენად, საქართველოს ყველა მოქალაქე, რომელიც უარს აცხადებს სამხედრო სამსახურის გავლაზე აზრის, სინდისის ან რელიგიის გამო (და არა მხოლოდ იეჰოვას მოწმეები) თავისუფლდებიან სამხედრო სამსახურისაგან და გადიან არასამხედრო, ალტერნატიულ სამსახურს.

კანონის მიხედვით, არასამხედრო, ალტერნატიული შრომითი სამსახურის ვადაა 18 თვე უმაღლესი განათლების მქონე პირებისათვის, ხოლო 24 თვე უმაღლესი განათლების არმქონე პირებისათვის.⁵⁵ აღსანიშნავია, რომ „სამხედრო ვალდებულებისა და სამხედრო სამსახურის შესახებ“ კანონის მიხედვით, სამხედრო სამსახურის ვადაა 12 თვე უმაღლესი განათლების მქონე პირებისათვის და 24 თვე უმაღლესი განათლების არმქონე პირებისათვის.⁵⁶

კანონი დეტალურად განსაზღვრავს წესებს, პროცედურებსა და პირობებს, რომლებიც გამოიყენებიან არასამხედრო, ალტერნატიული სამსახურის მიმართ, მათ შორის სამხედრო სამსახურისაგან განთავისუფლების შესახებ განაცხადთა განხილვასთან დაკავშირებით.⁵⁷ პირს, რომელიც ითხოვს არასამხედრო, ალტერნატიული სამსახურის გავლას, უფლება აქვს, დაესწროს იმ კომისიის სხდომას, რომელიც წყვეტს ამ საკითხს და დაასაბუთოს თავისი მოსაზრება.⁵⁸ არასამხედრო, ალტერნატიულ შრომით სამსახურში განვების ან განვევაზე უარის თქმის შესახებ გადწყვეტილებას იღებს და შესაბამის ბრძანებას გამოსცემს საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრი არასამხედრო, ალტერნატიულ შრომით სამსახურში განვების სახელმწიფო კომისიის დასკვნის საფუძველზე. გადწყვეტილება შეიძლება გასაჩივრდეს სასამართლოში 10 დღის განმავლობაში. სასამართლო ვალდებულია, 10 დღის განმავლობაში განიხილოს საკითხი და გამოიტანოს გადაწყვეტილება მინისტრის ბრძანების ძალაში დატოვების ან გაუქმების შესახებ.⁵⁹

საქართველოს კანონმდებლობა ითვალისწინებს სამართლებრივ პასუხისმგებლობას არასამხედრო, ალტერნატიული სამსახურის გაცდენის ან მისთვის თავის არიდებისათვის. კანონი ადგენს, რომ არასამხედრო, ალტერნატიული სამსახურის გაცდენილი დღეები გაორმაგდება.⁶⁰ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი ასევე ითვალისწინებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას ალტერნატიული შრომითი სამსახურისაგან თავის არიდებისათვის.⁶¹

შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ საქართველოს კანონმდებლობა, რომელიც აწესრიგებს იმ პირთა სამართლებრივ მდგომარეობას, რომლებიც მრწამსის გამო უარს აცხადებენ სამხედრო სამსახურზე, სრულად აკმაყოფილებს ევროპის კონვენციის მე-9 მუხლითა და სტრასბურგის ორგანოთა პრეცედენტული სამართლით ჩამოყალიბებულ სტანდარტებს.

ამ საკითხზე საქართველოს კანონმდებლობა მიუხედავად იმისა, რომ შეესაბამება ევროპის კონვენციის სტანდარტებს, დადგენილია, რომ არსებობს პრაქტიკული დაბრკოლებები შესაბამისი კანონმდებლობის განხორციელებაში (ამ პირთა გამოუცხადებლობა შესაბამისი ორგანოების წინაშე, არასაკმარისი ვაკანტური ადგილები, და სხვა.) აქ შეიძლება მხოლოდ იმის აღნიშვნა, რომ სახელმწიფოს ეკისრება ვალდებულება, არა მხოლოდ დაადგინოს შესაბამისი ნორმატიული ბაზა, არამედ ასევე უზრუნველყოს ამ უფლებათა დაცვა პრაქტიკაში.

⁵⁵ მე-6 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

⁵⁶ 32-ე მუხლის 1-ლი პუნქტი.

⁵⁷ დაახლოებით 200 განაცხადია მიღებული სახელმწიფო კომისიის მიერ, რომლებშიც ითხოვენ არასამხედრო, ალტერნატიული სამსახურის გავლას.

⁵⁸ მე-7-მე-10 მუხლები.

⁵⁹ მე-11 მუხლი.

⁶⁰ მე-16 მუხლის 1-ლი პუნქტი.

⁶¹ 356-ე მუხლის მე-2 პუნქტი.

4. პრაქტიკა

საქართველო არის რელიგიის თავისუფლების პატივისცემისა და რელიგიური შემწყნარებლობის მრავალსაუკუნოვანი ტრადიციების მქონე ქვეყანა. ანტისემიტიზმი, რელიგიური შუღლი ან რელიგიური დაპირისპირება არასოდეს გამოვლენილა საქართველოში. თბილისის ძველი ნაწილი, სადაც ქართული, სომხური, რუსული და კათოლიკური ეკლესიები, ასევე სინაგოგა და მეჩეთი ერთმანეთთან ახლოს არის განლაგებული, რელიგიური შემწყნარებლობის ტრადიციის კარგი მაგალითია. საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიასთან ერთად, რომელმაც განსაკუთრებული როლი შეასრულა საქართველოს ისტორიაში, პატივი მიეგებოდა ტრადიციულ რელიგიებს, როგორცაა: ისლამი, იუდაიზმი, კათოლიციზმი, გრიგორიანობა.⁶²

თუმცა საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის პერიოდში ქვეყანაში საქმიანობა დაიწყო არატრადიციულმა რელიგიურმა ორგანიზაციებმა. მათ საქმიანობას განსხვავებული რეაქცია მოჰყვა საზოგადოებაში და ხშირად გამოიწვია ფიზიკური და მორალური დაპირისპირება სხვადასხვა ჯგუფს შორის. შეიძლება გამოითქვას ვარაუდი, რომ მოვლენების ასეთ განვითარებას ხელი შეუწყო არარსებობამ ეფექტიანი ნორმატიული ბაზისა, რომელსაც ადეკვატურად უნდა მოენესრიგებინა აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლება. ასეთი რელიგიური ორგანიზაციების და/ან მათი წევრების საქმიანობა გახდა სასამართლო განხილვის საგანი რამდენიმე საქმეში. ასეთმა საქმიანობამ გამოიწვია საერთაშორისო და ეროვნული ორგანიზაციების, მათ შორის, ადამიანის უფლებათა დამცველი ორგანიზაციებისა და საზოგადოების ღრმა შეშფოთება.⁶³ ეს შეშფოთება ეხება რელიგიური შემწყნარებლობისა და რელიგიური უმცირესობების, განსაკუთრებით იეჰოვას მოწმეთა, შეურაცხყოფის მზარდი რაოდენობის აქტებს.⁶⁴ ევროპის საბჭოს კომისიამ რასიზმისა და შეუწყნარებლობის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ (ECRI) ამ საკითხთან დაკავშირებით აღნიშნა, რომ:

„ECRI ღრმად შეშფოთებულია იმ მრავალრიცხოვანი ინფორმაციების გამო, რომელთა თანახმად, საქართველოში არსებულ რელიგიურ უმცირესობათა წარმომადგენლები მუდმივად განიცდიან ძალადობასა და შეურაცხყოფას. ...უმეტესწილად, თავდასხმებს რელიგიურ უმცირესობათა წარმომადგენლებზე აწყობენ ქართველი მართლმადიდებელი საზოგადოების ექსტრემისტულად განწყობილი ელემენტები. ამასთან, ECRI სერიოზულად არის შეშფოთებული არა მხოლოდ ამგვარ ელემენტთა არსებობითა და საქმიანობით, არამედ ამ საქმიანობაზე საჯარო ხელისუფლების არაადეკვატური რეაგირებით და იმ ფართოდ გავრცელებული შემწყნარებლობით, რომელსაც საზოგადოება აშკარად იჩენს ამ ექსტრემისტების მიმართ. ...რაც შეეხება ხელისუფლების რეაგირებას, მიუხედავად უამრავი ინფორმაციისა ქართველი მართლმადი-

⁶² Second Periodic Report of Georgia Under ICCPR, CCPR/C/GEO/2002/2, 27 February 2001, paras. 437 and 438.

⁶³ სხვა გადაწყვეტილებებთან ერთად იხ.: საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება, 2002 წლის 24 მარტი, N3კ/413; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება, 2001 წლის 22 თებერვალი, N3კ/599; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება, 2001 წლის 11 ოქტომბერი, N79; მარნეულის რაიონული სასამართლოს გადაწყვეტილება, 2002 წლის წლის 13 მაისი, N3/9-2002. ორი განაცხადი შეტანილია ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში (*Gldani Congregation of Jehovah's Witnesses v. Georgia*, application number 71156/01 and *Union of Jehovah's Witnesses, The WatchTower Bible, Tract Society of Pennsylvania in Georgia v. Georgia*, application number 72874/01), რომლებიც მოგვიანებით გაერთიანდა.

⁶⁴ იხ. Resolution 1257(2001) on "Honouring of Obligations and Commitments by Georgia" of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, paras. 11(iii) and 12; Concluding Observations of the Human Rights Committee on the Second Report of Georgia under the ICCPR, 19 May 2002, para. 17; the reports of the Public Defender of Georgia for, *inter alia*, the periods covered: January-November 2000, 20, 35-39; January-June 2001, 34-42; July-August 2001, 37-43; Monthly Bulletin of the non-governmental organisation "Human Rights in Georgia", January, 2003, N1(47), 3; Country Reports on Human Rights Practices (2002): Georgia, released by the Bureau of Democracy, Human Rights and Labour of the US Department of State, 31 March 2003, Section 2, para. c.

სტატიები

დებელი საზოგადოების ექსტრემისტულად განწყობილი ელემენტების უკანონო მოქმედების შესახებ, ჯერჯერობით ნაკლებად არის წარმოდგენილი სამართლებრივი დევნის წარმატებული მაგალითები“.⁶⁵

ნათელია, რომ სახელმწიფო ორგანოებმა კარგად იცის შექმნილი მდგომარეობის შესახებ. გატარდა გარკვეული ღონისძიებები აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლების დაცვის მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად. იმ ღონისძიებებს შორის, რომლებიც მიზნად ისახავენ აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლების უზრუნველყოფას, აღსანიშნავია საქართველოს პარლამენტის დადგენილება (2001 წლის 30 მაისი) რელიგიური ექსტრემიზმის შესახებ. მასში ხაზი გაესვა აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლების უზრუნველყოფის აუცილებლობას და დაიგმო აღმსარებლობის გამო პირთა დევნა. დადგენილებაში ასევე მოეწოდა სამართალდამცავ ორგანოებს, დაიცვან ადამიანის უფლებები და აღკვეთონ რელიგიური ექსტრემიზმის ყოველგვარი გამოვლინება და დაევალა პარლამენტის იურიდიულ და ადამიანის უფლებათა დაცვის კომიტეტებს, მოამზადონ შესაბამისი საკანონმდებლო წინადადებები სხვადასხვა რელიგიური კონფესიის საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირების მიზნით.

ახლახან, 2003 წლის 4 მარტს საქართველოს პრეზიდენტმა გამოსცა განკარგულება ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა განმტკიცების შესახებ 2003-2005 წლებისათვის მოქმედების გეგმის დამტკიცების თაობაზე. მოქმედების გეგმა ითვალისწინებს კომპლექსური ღონისძიებების გატარებას რელიგიური ექსტრემიზმისა და შეუწყნარებლობის წინააღმდეგ საბრძოლველად (მე-4 პუნქტი). ასეთი ღონისძიებები მოიცავს რელიგიური ექსტრემიზმის აღმოფხვრასა და შემწყნარებლობის კულტურის ხელშეწყობას, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებით რელიგიური შემწყნარებლობის პროპაგანდას, რელიგიური დისკრიმინაციის რაიმე გამოვლინების დაგმობას. მოქმედების გეგმა ასევე ადგენს რელიგიურ გაერთიანებათა შესახებ კანონის მიღების აუცილებლობას.

როგორც ზემოაღნიშნულიდან ჩანს, ხელისუფლებამ გაატარა გარკვეული ღონისძიებები აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლების დასაცავად. თუმცა აშკარაა, რომ უნდა გატარდეს ბევრად უფრო ეფექტიანი ღონისძიებები საქართველოში აზრის, სინდისისა და რელიგიის სათანადო დონეზე უზრუნველსაყოფად.

უდავოა, ევროპის კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოებს ეკისრებათ არა მხოლოდ ნეგატიური ვალდებულება, არ შეზღუდონ კონვენციით დაცული უფლებები, არამედ ასევე პოზიტიური ვალდებულება, გაატარონ ღონისძიებები, რომლებიც უზრუნველყოფენ, რომ აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლება არ შეილახოს მესამე მხარის მიერ. საქართველოს ხელისუფლებამ უნდა უზრუნველყოს რელიგიურ უმცირესობათა შეურაცხყოფის შემთხვევების სათანადო გამოძიება და იმ პირთა გასამართლება, რომლებიც პასუხისმგებელნი არიან ადამიანის უფლებათა შელახვაზე.

5. დასკვნა

ადამიანის უფლებათა ევროპის კონვენციის სტანდარტებთან საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობის ანალიზის შედეგად შეიძლება გაკეთდეს რამდენიმე დასკვნა. საქართველოს კანონმდებლობა ძირითადად შეესაბამება ევროპის კონვენციის სამართლებრივ სტანდარტებს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლების დაცვასთან დაკავშირებით. თუმცა აღმოჩენილია რამდენიმე წინააღმდეგობა საქართველოს კანონმდებლობისა და კონვენციის სტანდარტებს შორის:

⁶⁵ იხ. paras. 49-51 of the first report on Georgia, CRI(2002)2, adopted on 22 June 2001 and made public on 23 April 2002.

სტატიები

ა) ზოგადად კონსტიტუციით გათვალისწინებული სტანდარტები შეესაბამება ევროპის კონვენციის სტანდარტებს. კონსტიტუცია უფრო მაღალ სტანდარტებსაც კი ითვალისწინებს, ვიდრე ევროპის კონვენცია, რაც იმით გამოიხატება, რომ საომარი ან საგანგებო მდგომარეობის დროს იკრძალება ამ უფლების შეზღუდვა. ამას გარდა, კონსტიტუციის მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტი ითვალისწინებს მხოლოდ ერთ კანონიერ მიზანს (სხვათა უფლებები), რომელთა გამოც შეიძლება შეიზღუდოს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლება, მაშინ, როდესაც კონვენციის მე-9 მუხლი უფლებათა შეზღუდვის კანონიერი მიზნების ბევრად უფრო ვრცელ ჩამონათვალს ითვალისწინებს.⁶⁶ თუმცა კონსტიტუციასთან დაკავშირებით აღმოჩენილია ორი პრობლემა:

პირველი, კონვენციის მე-9 მუხლისაგან განსხვავებით, კონსტიტუციის მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტი არ აზუსტებს, რომ შეიძლება შეიზღუდოს რელიგიის ან მრწამსის მხოლოდ გამოვლინება და იგი ზოგადად უშვებს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლების შეზღუდვის შესაძლებლობას.

მეორე, თუმცა კონსტიტუციის მე-19 მუხლის 1-ლი პუნქტის მიხედვით, ყოველ ადამიანს აქვს სიტყვის, აზრის, სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლება, ამავე მუხლის მე-2 პუნქტი ითვალისწინებს, რომ იკრძალება ადამიანის დევნა მხოლოდ სიტყვის, აზრის, აღმსარებლობის ან რწმენის (მაგრამ არა სინდისის) გამო, აგრეთვე მისი იძულება – გამოთქვას თავისი შეხედულება მათ შესახებ. ამდენად, მე-19 მუხლის მე-2 პუნქტი ტოვებს „სინდისს“ იმ საფუძველებიდან, რომელთა გამო იკრძალება ადამიანის დევნა;

ბ) თავისთავად კონსტიტუციური შეთანხმების დადება საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიასთან არ უნდა იქნეს გაგებული სხვა რელიგიების დისკრიმინაციად. საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიასთან ასეთი შეთანხმების დადება, რომელმაც განსაკუთრებული როლი შეასრულა საქართველოს ისტორიაში, შეიძლება გამართლდეს ისტორიული თვალსაზრისით. თუმცა აღსანიშნავია, რომ შეთანხმება, რომელიც გარკვეულ უპირატესობებს ანიჭებს საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას, მხოლოდ მაშინ დააკმაყოფილებს ევროპის კონვენციის სტანდარტებს, თუ სხვა რელიგიები არ არის ჩაყენებული დისკრიმინაციულ მდგომარეობაში. სხვა რელიგიებსაც უნდა ჰქონდეთ მსგავსი უპირატესობები. ასეთი უპირატესობები შეიძლება აისახოს იუსტიციის სამინისტროს მიერ მომზადებულ კანონპროექტში. თუ სინდისის თავისუფლებისა და რელიგიური გაერთიანებების შესახებ კანონის საფუძველზე სახელმწიფო სხვა რელიგიებს მიანიჭებს იმავე უპირატესობებს, რაც ენიჭება საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას კონსტიტუციური შეთანხმების მიხედვით, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიისა და სხვა რელიგიების იდენტური (არადისკრიმინაციული) მდგომარეობა სათანადოდ იქნება უზრუნველყოფილი;

გ) რაც შეეხება კანონპროექტს სინდისის თავისუფლებისა და რელიგიური გაერთიანებების შესახებ, მისი მიღება უნდა დაჩქარდეს, რათა შეიქმნას სამართლებრივი ბაზა საქართველოში აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლების ყოვლისმომცველად მონესრიგების მიზნით. პროექტის დებულებათა უმრავლესობა ჯეროვნად ასახავს ევროპის კონვენციის დებულებებს, რაც უზრუნველყოფს ადეკვატურ გარანტიებს არადისკრიმინაციის საფუძველზე ამ უფლებით სარგებლობისათვის. თუმცა არის რიგი წინააღმდეგობებისა კანონპროექტსა და კონვენციას შორის.

კონვენციის მე-9 მუხლის მე-2 პუნქტისაგან განსხვავებით, რომელიც უშვებს ამ უფლების შეზღუდვის შესაძლებლობას რელიგიის ან რწმენის მხოლოდ გამოვლინებასთან დაკავშირებით, კანონის მე-4 მუხლის მე-3 პუნქტი ითვალისწინებს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლების ზოგადად შეზღუდვას და არა მხოლოდ მის გამოვლინებასთან დაკავშირებით.

⁶⁶ საზოგადოებრივი უსაფრთხოების ინტერესები, საზოგადოებრივი წესრიგის, ჯანმრთელობის ან ზნეობის ან სხვათა უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვა.

სტატივაზი

ამას გარდა, კანონპროექტის მე-4 მუხლის მე-3 პუნქტი ითვალისწინებს უფრო ვრცელ ჩამონათვალს იმ კანონიერი მიზნებისას, რომელთა გამოც შეიძლება შეიზღუდოს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლება. კონვენციის მე-9 მუხლის მე-2 პუნქტი არ ითვალისწინებს ისეთ კანონიერ მიზნებს, როგორებიცაა: „სახელმწიფო თავდაცვა“ და „კონსტიტუციური წყობილება“. ამდენად, კანონპროექტის მე-4 მუხლის მე-3 პუნქტი ეწინააღმდეგება კონვენციის მე-9 მუხლის მე-2 პუნქტს. ასეთი ვრცელი ჩამონათვალის არსებობა ასევე ეწინააღმდეგება კონსტიტუციის მე-19 მუხლის მე-3 პუნქტს, რომელიც მიუთითებს მხოლოდ სხვათა უფლებაზე, როგორც ერთადერთ კანონიერ მიზანზე, რომლის გამოც შეიძლება შეიზღუდოს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლება.

კანონპროექტის ის დებულება, რომლის თანახმად, რელიგიურ გაერთიანებას შეიძლება უარი ეთქვას რეგისტრაციაზე, თუ „სახელმწიფო რელიგიური ექსპერტიზის შედეგად დადგინდა, რომ გაერთიანება არ არის რელიგიური“ (მე-13 მუხლის 1-ლი პუნქტი), ეწინააღმდეგება ევროპული სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს;

დ) რაც შეეხება იმ პირთა სამართლებრივ მდგომარეობას, რომლებიც მრწამსის გამო უარს აცხადებენ სამხედრო სამსახურის გავლაზე, მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს კანონმდებლობა შეესაბამება ევროპის კონვენციის სტანდარტებს, სახელმწიფომ უნდა გაატაროს ეფექტიანი ღონისძიებები, რათა აღმოფხვრას პრაქტიკული დაბრკოლებები ამ უფლებათა დაცვის უზრუნველსაყოფად;

ე) რელიგიური შემწყნარებლობის ხანგრძლივი ტრადიციის მიუხედავად, აშკარაა, რომ ამჟამად აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლების დაცვის მდგომარეობა არაა დამაკმაყოფილებელია. მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფო ხელისუფლება ატარებს გარკვეულ ღონისძიებებს აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლების დასაცავად, აუცილებელია ბევრად უფრო ეფექტიანი ღონისძიებების გატარება, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს ამ უფლების ადეკვატური დაცვა. ასეთი ღონისძიებები უნდა მოიცავდეს რელიგიურ უმცირესობათა შეურაცხყოფის შემთხვევების სათანადო გამოძიებასა და იმ პირთა გასამართლებას, რომლებმაც შელახეს ადამიანის უფლებები.